

<http://dx.doi.org/10.16926/p.2024.33.10>

Ольга ЖЕЛЕЗНИК (Olha ZHELEZNYK)

<https://orcid.org/0000-0002-6971-7822>

СЗШ I-III ст. № 50 м. Львова

e-mail: zheleznikola@gmail.com

«Пам'ять у бронзі та камені»: музейно-педагогічна реконструкція та урок-реквієм пам'яті загиблих польських науковців

Постановка проблеми

Актуальність роботи полягає у необхідності вивчення світової історії через призму подій, що відбувалися в країні, місті, з метою формування у здобувачів освіти громадянської компетентності; виховання учнів на засадах патріотизму засобами музейної педагогіки. Застосування в освітній практиці уроку вшанування пам'яті видатних співвітчизників з метою запобігання проявам людиноненависництва за будь-яким (національним, релігійним, расовим та ін.) принципом.

Аналіз актуальних досліджень

Зазначена проблематика вивчалася у працях українських науковців А. Киридон, О. Караманова, Н. Філіпчук, О. Волянчук, І. Скакальської, О. Вар'ян та ін., проте іще недостатньо досліджена. Вартує уваги висвітлення досвіду співпраці колективу СЗШ I-III ст. № 50 м. Львова та Педагогічного фахового коледжу Львівського Національного університету ім. І. Франка у проведенні нестандартних модельних уроків історії та мистецтва, зокрема уроку-реквієму на місці розстрілу польських науковців у липні 1941 р. на Вулецьких пагорбах у м. Львові, з метою популяризації подібних музейних заходів.

Мета публікації полягає у демонстрації важливості краєзнавчої діяльності як складової музейної педагогіки, визначенні можливостей музейно-педагогічної реконструкції й театралізації під час організації і проведення різних занять у площині академічної та неформальної освіти з учнівською молоддю.

Виклад основного матеріалу

Загалом, у СЗШ I-III ст. № 50 м. Львова протягом понад двадцяти років проводяться заходи формальної, неформальної та інформальної освіти в галузі музейної педагогіки: музейні уроки та позашкільні заходи в музеях м. Львова, заходи на вулицях міста, зокрема сіті-квести тощо. Учні школи неодноразово брали участь і перемагали у мистецько-краєзнавчому конкурсі дослідницьких проєктів «Львівське рондо», у 2015 р. темою дослідження групи десятикласників стала «Пам'ять у бронзі і камені: реквієм по загиблих польських науковцях». Результати розвідки учнів-краєзнавців під керівництвом учителя музичного мистецтва О. Железник було покладено в основу уроку-реквієму, який відтоді щороку проводиться для учнів школи та (у ході музейно-педагогічної практики) для студентів Педагогічного фахового коледжу Львівського Національного університету імені Івана Франка (Karamanov, 2020).

Вищезгаданий урок-реквієм історії та мистецтва передбачає дослідницьку роботу учнів-«експертів», дискусію, виконання творчих завдань. Так, досліджуючи історичні факти, пов'язані з прилеглою до школи вулицею та пам'ятником розстріляним польським науковцем, що знаходиться у сквері поблизу школи, учні мають можливість дізнатися докладніше про історію Львова та видатних львів'ян, проаналізувати закономірності розвитку історичних подій, коли «...історія розвивається за спіраллю, і часто-густо, на жаль, це спіраль із колючого дроту» (Iermolenko, 2015: 30), відзначити роль польського народу у підтримці України на тлі повномасштабного вторгнення РФ у лютому 2022 р.; ознайомитися з характерними особливостями постмодерністської скульптури, елементами паркового ансамблю, а також пісню як символом збройної боротьби, співдружності народів сусідніх країн.

Мета уроку-реквієму – формування низки ключових компетентностей, серед них:

- спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами. У Львові мешкає чимало поляків, які рідною мовою вважають польську;
- спілкування іноземними мовами: польську мову учні СЗШ I-III ст. № 50 м. Львова вивчають як другу іноземну;

- інформаційно-цифрова компетентність;
- уміння вчитися впродовж життя;
- соціальна та громадянська компетентності;
- обізнаність та самовираження у сфері культури;
- екологічна грамотність і здорове життя.
- естетичні та етичні компетентності. Розвиток емоційного інтелекту, зокрема емпатії, критичного мислення.

Під час підготовки до уроку учні-«експерти» отримали індивідуальні завдання пошукового характеру: дослідити біографії Т. Комаринця й Т. Бой-Желенського і підготувати короткі повідомлення про творчий доробок цих видатних особистостей, історію вулиць, названих їх іменами; дослідити спільні риси та характерні особливості тоталітарних режимів ХХ–ХХІ ст.; дізнатися про трагічну сторінку історії Львова – розстріл у липні 1941 р. польських науковців, що здійснили гітлерівці; дослідити історію створення пам'ятника загиблим польським науковцям в Студентському парку на Вулицьких пагорбах.

Хід уроку:

Епіграф, оголошення теми та мети уроку;

Екскурсія вулицею Т. Бой-Желенського (із розповідями-повідомленнями учнів-«експертів»);

Основна частина – біля пам'ятника розстріляним польським науковцям у Студентському парку:

- розповіді-повідомлення учнів-«експертів» про події, що відбувалися на цьому місці в липні 1941 р.;
- дискусія про спільні риси та особливості тоталітарних режимів ХХ–ХХІ ст. Дискусійні питання:

1. Чому гітлерівці вбачали загрозу для свого режиму з боку науковців?
2. Що спільного у поведінці на теренах України загарбників-представників нацистського режиму в Німеччині періоду 2 світової війни та росії першої чверті ХХІ ст.?

Огляд пам'ятника загиблим польським науковцям, паркового ансамблю, до якого входить пам'ятник, розповідь-повідомлення учня-«експерта» про історію створення пам'ятника та символічний зміст, закладений у його образ.

Дискусія на тему гуманітарної, воєнної допомоги польського уряду й народу Польщі народові України у протистоянні повномасштабному збройному вторгненню росії.

Прослуховування аудіозапису, аналіз пісні «Гей, соколи» (авторство невідоме), яку свого часу вподобали глядачі фільму «Вогнем і мечем» (за тво-

ром Генрика Сенкевича, режисер Єжи Гоффман). Ця пісня отримала після лютого 2022 р. в Україні особливої популярності як лейтмотив україно-польської дружби, співпраці.

Мозковий штурм: обмін ідеями, як може виглядати майбутній пам'ятник братерству Польщі та України на тлі збройного протистояння рф у нашій країні в першій чверті XXI ст..

Творче завдання (у школі, якщо уроки спарені, або домашнє завдання) – групова та індивідуальна проектна робота, що містить (на вибір):

- створення ескізу пам'ятника україно-польської дружби на тлі воєнних дій в Україні в першій чверті XXI ст.(графіка);
- макет пам'ятника україно-польської дружби на тлі воєнних дій в Україні в першій чверті XXI ст. (матеріали – за вибором учнів);
- написання есе на тему братерства українського і польського народів на тлі повномасштабного вторгнення рф в Україну;
- написання твору-роздуму щодо непростого історичного минулого взаємодії наших народів і шляхи подолання протиріч історичної пам'яті: «Кому потрібен розброд?».

Рефлексія – презентація творчих проєктів учнів. Оцінювання, самооцінювання.

Підсумок уроку – декламація вірша О.Железник «Реквієм».

Зміст історичних розвідок учнів-експертів:

Середня загальноосвітня школа І-ІІІ ст. № 50 знаходиться неподалік історичного центру Львова, поруч зі студентським містечком Львівської політехніки на розі вулиць Теофіла Комаринця та Тадеуша Бой – Желенського. Прилегла до школи вулиця носить ім'я відомого польського лікаря, громадського діяча, письменника, поета-сатирика, есеїста, літературного і театрального критика, перекладача французької літератури Тадеуша Бой-Желенського (пол. Tadeusz Boy-Żeleński; справжнє ім'я Тадеуш Каміль Марціан Желенський), який народився 21 грудня 1874 у Варшаві, трагічно загинув у Львові 4 липня 1941. Походив із шляхетської (гербу Ciołek) родини композитора та письменниці, медик за освітою. У 1911р. видано першу збірку віршованих памфлетів Тадеуша Желенського «Слівця», літературна спадщина митця складає близько 200 томів перекладів Вольтера, Мольєра, Бальзака, Стендаля, Рабле. Т. Бой-Желенську мав активну громадянську позицію, яку висловлював у своїх творах: боровся з псевдопатріотизмом, клерикалізмом, ідеалістичними поглядами на літературу.

У вересні 1939 року Тадеуш Бой-Желенський, рятуючись від німецьких окупантів, евакуювався на територію зайнятої радянськими військами Галичини, де займався активною громадською діяльністю: зокрема, у 20-х чис-

лах жовтня 1939 року увійшов до складу Організаційного комітету письменників Львова разом із П.Панчем (головою комітету), В. Василевською, В. Броневським, Г. Гурською, С. Тудором, Я. Цурковським та ін. У 1941 році розстріляний гітлерівцями у Львові. На його честь 1946 року у Львові названо вулицю.

З історії вулиці: вулиця Бой-Желенського – це вулиця у Франківському районі Львова, у місцевості Вулька, що з'єднує вулиці Героїв Майдану та Лукаша, до неї прилучаються вулиці Генерала Засядька та Остроградських. Від 1913 року називалася Чиста, з 1930 року Абрагамовичів (на честь братів Адольфа та Давіда Абрагамовичів, вірменів за походженням. Давид Абрагамович (1839–1926 рр.) австро-угорський і польський політик, громадсько-політичний діяч, багатий землевласник Галичини, меценат; Адольф Абрагамович (1849–1899 рр.) польський письменник, драматург). У німецький час вулиця називалася Кляйштштрассе (на честь німецького поета Генріха фон Кляйста). Сучасну назву вулиця носить з 1946 року на честь польського письменника та перекладача Тадеуша Бой-Желенського (Melnyk, 2001).

Досліджуючи історію вулиці, що носить ім'я Тадеуша Бой-Желенського, учні дізналися, що саме цим шляхом, за свідченням очевидця події, співробітника Політехніки Тадеуша Гумовського, який описав те, що бачив з вікна своєї квартири, вели приречених на розстріл науковців, членів їх родин та випадкових гостей. Перед розстрілом в'язнів утримували на тій же вулиці, під номером 5, в будівлі, де розташовувалася поліція (а перед тим виховний заклад імені Абрагамовичів, гімназія-екстернат та інтернат).

Зі свідчень очевидця: «Людей приводили з боку будівель «Абрагамовичів»... і вишикували над самим краєм ями, обличчям до нас. Військові стояли з другого боку ями. Після залпу майже всі жертви падали в могилу. Ми лічили четвірки. Наскільки пригадую, їх було щось до п'яти. Серед приречених були жінки... Після розстрілу військові швидко закидали могилу землею... Крім мене, екзекуцію спостерігали мій батько, дружина і сестра... Жоден з приречених після залпу не був дострілений пострілом із револьвера. Тому цілком вірогідно, що деякі з них були засипані живими» (Bolianovskyi, 2011: 2). Якщо каміння має пам'ять, бруківка вулиці Бой-Желенського пам'ятає кроки львів'ян, польських науковців, які крокували нею у вічність...

Розстріл польських науковців у липні 1941 року гітлерівцями – злочин нацизму. Історична довідка: «Убивство львівських професорів» це масові вбивства представників польської інтелігенції Львова (близько 45 польських учених і викладачів, переважно Львівського університету, членів їхніх сімей та гостей), що їх скоїли в липні 1941 року у Львові німецькі окупаційні війська. Адольф Гітлер та ідеологи нацизму не один рік виношували плани нового світового устрою, коли «істинні арійці» (представники німецької нації) пануватимуть над поневоленими народами. Страшні концтабори стали ні-

мими свідками злочинів фашистів. Представники окремих націй, за задумом ідеологів гітлерівського нацизму, повинні були знищуватися без мук сумління, незважаючи на вік та стать. Що до представників польського народу, то ще у 1939 році Гітлер говорив найближчим соратникам: «Будь-кого з тих, кого ми можемо знайти у Польщі як представників верхніх класів необхідно ліквідувати».

«Ще 30 травня 1940 р. на засіданні керівників СС і поліції німецької Генеральної губернії окупованих польських областей відкрито обговорено проблему екстермінації польської інтелігенції, яку треба було «ліквідувати на місцях». Франк того дня дав зрозуміти, що для цілковитого поневолення польського народу треба знищити частину представників його суспільної еліти, яких не потрібно депортувати до концентраційних таборів у Райху, й треба вирішити цю проблему найпростішим способом: «Неможливо описати, скільки клопотів ми мали з краківськими професорами. Якби ми владали цю справу на місці, вона мала б цілком інший перебіг. Дуже прошу Вас, панове, більше нікого не скеровувати до концентраційних таборів у Райху й здійснювати ліквідацію на місці або застосовувати передбачене розпорядженнями покарання. Будь-який інший спосіб поведінки буде обтяжливим для Райху і додатковим ускладненням для нас. Ми використовуємо тут зовсім інші методи і мусимо використовувати їх і надалі» (Bolianovskiy, 2011: 108–109).

Через кілька днів після початку німецько-радянської війни Львів зайняли війська Вермахту, на момент приходу до Львова нацисти мали списки людей, які підлягають знищенню, в ніч з 3 на 4 липня 1941 р. гестапівці заарештували декілька десятків професорів львівських вузів, в основному з Університету Яна Казимира (сьогодні Національний університет ім. Івана Франка), а також членів їхніх родин та осіб, що випадково перебували в квартирах науковців на момент арешту. Всього в ніч з 3 на 4 липня було заарештовано 28 науковців. З цієї групи вижив тільки один, професор Юзеф Стефан Гроєр (ймовірно тому, що він мав німецьку кров). Після нетривалих допитів всіх розстріляли на Вулецьких пагорбах, нині це місце називається парком Студентів.

Факт убивства поляків зафіксував у своєму щоденнику офіцер СС Фелікс Ландау, згодом, після війни, виявлення цього документу призвело до засудження нациста до довічного ув'язнення. Згідно із записами Ландау, в першу ніч було розстріляно 32 людини, за кілька днів екзекуцію повторили. Загалом було вбито 41 людину, з них 23 професори, вік загиблих від 18 до 74 років. 26 липня в цій кривавій історії було поставлено розстрільну крапку: у тюрмі на Лонцького (або, за деякими відомостями, у місцевості Янівські піски) було розстріляно экс-прем'єра, професора геометрії Казимира Бартеля. Напередодні з ним зустрівся сам шеф СС Генріх Гімлер, але вони про

щось не домовились. «Побутує думка, що йому запропонували очолити маріонетковий польський уряд». Відмова Бартеля коштувала йому життя (Bolianovskyi, 2011: 109).

Виконавцями злочину були члени Оперативної команди «Б» (згодом – «Ц») поліції безпеки і СД особливого призначення під командуванням груп-пенфюрера СС Отто Раша та Карла Ебергарда Шьонгарта, обидва команди підрозділів були не якимись неосвіченими солдафонами, а докторами наук із досвідом викладання в університетах Німеччини. Вочевидь, цей факт свідчить про важливість, якої представники німецького режиму надавали знищенню польських «професорів». У 1943 році німці змусили вцілілих у гетто євреїв викопати трупи науковців і їхніх близьких, тіла було спалено на території Кривчицького лісу. Попіл, що залишився, просіяли «з метою виявлення коронок золотих зубів, перстенів та медальйонів і залишки кісток пропустили через бетонозмішувальну машину, що перетворила їх на порошок». У 1944 році в акті Львівської обласної комісії про злочини німецько-фашистських загарбників було вказано, що нацисти вбили 64 діячів науки, техніки, мистецтва. Гітлерівці пограбували квартири науковців і знищили чи вивезли цінні наукові матеріали вчених» (Bolianovskyi, 2011a).

Конкурс, який оголосили і провели з метою створення найкращого пам'ятника розстріляним польським науковцям, було оголошено на підставі спільної ініціативи міського голови Львова і Президента Вроцлава та рішення виконавчого комітету Львівської міської ради від 17.07.2009 р. № 543 «Про встановлення пам'ятника вченим м. Львова, розстріляним нацистами у 1941 році на Вулецьких пагорбах у м. Львові».

На конкурс було подано 28 проєктів, із них 8 з України. Обирало кращий проєкт журі на чолі з професором Львівського національного університету імені Івана Франка, доктором історичних наук Ярославом Грицаком.

Авторський колектив – переможець конкурсу:

- Олександр Сьліва (Краків, Польща), перша премія у конкурсі на проєкт пам'ятника;
- Олег Трофименко та Дмитро Сорокевич (Львів, Україна), спеціальна нагорода за найкраще вирішення прилеглої до пам'ятника території та до-вкілля.

До посвячення пам'ятника було запрошено представників різних релігійних конфесій: владику Мечислава Мокшицького, архієпископа-митрополита Львівського Римо-католицької церкви, владику Володимира Юцака, єпарха Вроцлавсько-Гданської єпархії Української греко-католицької церкви та отця Христофора Ганинця чину святого Василя Великого. Відкриття пам'ятника відбулося 3 липня 2011 року.

Основна ідея пам'ятника: арка з каменю та десяти кубів із римськими цифрами, що символізують десять заповідей Божих, причому куб з цифрою «V» («Не убий») зміщений, що загрожує руйнуванням усієї цілісності світу (при порушенні цієї заповіді).

На урочистості з нагоди відкриття пам'ятника приїхали чимало представників із польської сторони, зокрема президент Вроцлава Рафал Дуткевіч. Урочистості відкривав ректор НУ «Львівська політехніка» Юрій Бобало, який у своєму вступному слові розповів історію подій і нагадав, що серед розстріляних були такі відомі особистості, як професор Казимир Бартель (був ректором «Львівської політехніки»), професор Володимир Круковський, Роман Віткевич, Антоні Цешинський, Антоні Ломніцький та ін. Юрій Бобало зазначив: «Знищено людей, які займалися хімією, математикою, інженерією, медициною, тобто тих, хто мав приналежність до інтелігенції. Трагедія Вулецьких пагорбів – незагоєна рана нашої нової історії. Це той випадок, коли час не лікує».

Міський голова Львова Андрій Садовий наголосив, що в місті здавна мешкали багато народностей, але жили мирно і привітно. Ніхто не очікував, що може принести німецький режим: «Інтелігентні, розумні люди завжди становлять небезпеку для тоталітаризмів, адже є джерелом правдивих знань. Тоталітарні режими завжди знищували мудрих людей».

Президент Вроцлава Рафал Дуткевіч зазначив, що цей пам'ятник є добрим знаком дружби між українцями і поляками: «Наука не має національностей, виражається мовою, яка не має окремого народу» (Lvivskyi portal, 2011).

Висновки та перспективи подальших досліджень

Львів – багатонаціональне місто, в якому протягом століть проживали і проживають представники різних народів, створюючи синергію в культурній, науковій та інших сферах життя. Дослідження традицій і фактів взаємозв'язку культур, досвіду співжиття, продуктивної співпраці, зокрема, представників українського та польського народів є невичерпним джерелом музейно-краєзнавчої роботи учнівської молоді. За умови проведення уроків та позашкільних заходів як у музейному просторі, так і на вулицях Львова, «музею просто неба», із застосуванням креативних прийомів та методів музейної педагогіки, таких як діалог із пам'яткою та музейним педагогом, міжособистісний діалог учнів у процесі дискусії, виконання творчих проєктів і театралізації тощо, навчання історії та мистецтву перетворюється на цікавий, емоційно-забарвлений, а тому оптимально організований освітній процес.

Так, у ході краєзнавчої роботи, досліджуючи історію прилеглої до СЗШ І-ІІІ ст. № 50 м. Львова вулиці, названої у 1946 році на честь відомого польського лікаря, письменника, перекладача, громадського діяча Тадеуша Бой-Желенського (справжнє ім'я Тадеуш Каміль Марціан Желенський), учні дізналися про трагічну сторінку історії Львова – розстріл під час ІІ Світової війни представників польської інтелігенції (одним з яких і був Тадеуш Бой-Желенський), який здійснили гітлерівці. Вивчаючи історію загибелі польських вчених у 1941 році, із наявних на інтернет-ресурсах літературних джерел (зокрема, робіт викладача Львівської політехніки історика Андрія Боляновського) школярі дізналися вражаючі факти, які проливають світло на злодіяння гітлерівців у Львові.

Величний пам'ятник жертвам гітлерівських нацистів на місці розстрілу науковців – постійне нагадування про горе, яке несе людям будь-яка війна, адже порушення біблійної заповіді «Не убий!» несе руйнування канонів світобудови. Під час ІІ Світової війни цю заповідь цинічно порушували нелюди, девізом яких був вислів «Gott mit uns» (нім. «Бог з нами»), нині – зазомбовані десятиліттями агресивної пропаганди «руського міра» палачі Бучі, Маріуполя, Херсона, Харкова, мета яких – знищення української державності, винищення нескореного народу України.

Історія свідчить: загарбницькі амбіції, людиноненависницькі переконання та плекання культу особистості у суспільстві веде його до занепаду. Нині в Україні відбувається війна не лише держав – світоглядів народів сусідніх країн, що живуть у різних суспільних парадигмах, жорстке протистояння державницьких владних систем, і надважливо, що на тлі повномасштабного вторгнення рф в Україну народ і уряд Польщі проявили добросусідські якості, забезпечуючи гуманітарну та військову підтримку нашої країни.

Досвід проживання спільних або аналогічних історичних трагедій є міцним підґрунтям вибудовування між Україною та Польщею міцних політичних, економічних, військових, культурних стосунків, зокрема і в науково-освітній сфері. Проведення краєзнавчо-дослідницької роботи, що популяризує маловідомі широкому загалу сторінки спільної історії українського та польського народів, публікація результатів досліджень у наукових та науково-популярних виданнях обох країн – шлях до налагодження міцних міжкультурних і міждержавних зв'язків.

Додаток 1

Список розстріляних у 1941 році польських науковців:

- Професор-стоматолог Антоній Цешинський
- Професор-терапевт Ян Грек
- Професор-хірург Генріх Гілярович

- Професор-правознавець Роман Лонгшамо-де-Бере та троє його синів
- Професор математики Антоній Ломницький
- Професор-геолог Станіслав Пілят
- Професор судової медицини, ректор Університету Володимир Серадзський
- Професор-хірург Тадеуш Островський
- Доктор права, біженець з Гданська Тадеуш Тапковський
- Професор-терапевт Роман Ренцький, академік
- Письменник Тадеуш Бой-Желенський
- Професор-пенсіонер Адам Соловей (82 років) з дружиною та онуком Адамом Монсовичем (19 років)
- Професор, декан Вітольд Новицький з сином Юрієм — військовим лікарем
- Професор геометрії, колишній прем'єр-міністр Казимир Бартель
- Професор Роман Віткевич
- Професор Володимир Круковський
- Професор Володимир Стожек (з двома синами)
- Професор Каспар Вайгель (з сином Юзефом)
- Доктор технічних наук Казимир Ветуляні
- Доцент-хірург Владислав Добржанецький
- Окуліст Єжи-Юрій Гжэндельський
- Доцент Ветеринарного інституту Едмунд Хамерський,
- Лікар-гінеколог, професор Станіслав Мончевський
- Лікар-педіатр Станіслав Прогульський з сином Андрієм,
- Ординатор госпіталю Станіслав Руфф з дружиною і сином Адамом (інженером-хіміком)
- дружина Островського, Ядвіга
- вчителька, громадянка США Кетті Демків
- Професор права, член Гаазького трибуналу Алерганд
- Професор-психіатр Домасевич
- Професор Порчінський
- Професор Адам Фішер
- Професор Штрікс
- Професор Мундт
- Доцент Герман Ауербах (з дружиною та донькою — отруїлися при арешті),
- Доцент Остерн (отруївся)
- Доцент Чертковер
- Доцент П'ясецький
- Інженер Блюменталь
- Інженер Шимон
- Дружина професора Грека Марія

- Доктор теології ксьондз Владислав Коморніцький
- Знайомий Добржанецкого Євгеніуш Костецький
- Дружина професора Островського Ядвіга
- Дружина доктора Руффо Анна
- Професор Хенрік Коровіч
- Професор Станіслав Ружевиц
- Медсестра Марія Рейманова
- Знайомий Серадзьких бізнесмен Воліш...

Додаток 2

Фотографії пам'ятника розстріляним польським науковцям (встановлений у Львові, у Студентському парку, 3 липня 2011 року). Фото з уроку-реквієма інтегрованого курсу «Мистецтво» та історії, лютий 2015 р.

Меморіальна таблиця з іменами загиблих

Додаток 3

Реквієм

Дзвенять трамваї звично та буденно,
Студенти поспішають, школярі та малюки,-
Через Вулецькі пагорби щоденно
Десятки ніг протоптують стежки...
Дерева розростаються невпинно,
Буяють трави у розложистій тіні,
Та поглядом звертаєшся незмінно
До пам'ятника – символічної стіни,
До арки, складеної з Заповідей Божих,
Де 5-й камінь – «Не убий!» – порушений, застиг,
Та раптом чуєш від землі нестримний,
Через роки вражаючий, останній крик...
В цю землю всоталася кров невинно убієнних
Львів`ян шанованих – викладачів, професорів -
Поважних та освічених, інтелігентних –
Цвіт Львова ворог в одну мить згубив!
Німецька мова...Брязкіт автоматів
І – розпач, біль та вічність – назавжди...
З Вулецьких пагорбів до неба відлітали
Стражденні душі, наче злякані птахи...
Тадеуш Бой-Желенський, Антоні Цешинський –
Тут 36 загублено життів...
З них кожен віху залишив в науці
Та згинув жертвою невігластва катів...
Земля вам пухом, видатні львів`яни
Та вічна пам`ять, мученики, Вам
Від нас, нащадків з 21-го століття –
Інтелігентних та освічених львів`ян.

О.Железник, вчитель музичного мистецтва СЗШ № 50
м.Львова

References

Bolianovskyi, A. (2011). *Rozstrily polskykh profesoriv u Lvovi v lypni 1941 roku: istorychni fakty, yurydychni zvyuvachennia, politychni insynuatsii Ukraina–Polshcha: istorychna spadshchyna i suspilna svidomist*. Instytut ukrai-

- noznastva im. I. Krypiakevycha. s. 107–146. URL: https://www.inst-ukr.lviv.ua/files/ukr-pol_3-4/010-bolianovskyy.pdf
- Bolianovskiy, A. (2011a). *Ubyvstvo polskykh uchenykh u Lvovi v lypni 1941 roku: fakty, mify, rozsliduvannia*. Lviv. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Bolianovskiy_Andrii/Ubyvstvo_polskykh_u_Lvovi_v_lypni_1941_roku_fakty_mify_rozsliduvannia.pdf
- Iermolenko, A. (2015). Totalitaryzm: superechnosti modernizatsii i destrukttsiia moralno-politychnoho universalizmu. *Filosofska dumka*, nr 4, s. 23–33.
- Karamanov, O.V. (2020). *Teoriia i praktyka pedahohichnoi diialnosti muzeiv v suchasnomu osvithnomu prostori Ukrainy*. Doktor nauk. Dysertatsiia. DZ «Luhanskyi natsionalnyi universytet im. Tarasa Shevchenka», Starobilsk.
- Lvivskyi portal (2011). *U Lvovi vidkryly pamiatnyk rozstrilianym u 1941 r. polskym profesoram, 03 Lypnia 2011*. URL: https://zaxid.net/u_lvovi_vidkrili_pamiatnyk_rozstrilyanim_profesoram_n1230260
- Melnyk, B. (2001). *Pokazhchyk suchasnykh nazv vulyts i ploshch Lvova. Dovidnyk pereimenuvan vulyts i ploshch Lvova*. URL: https://www.imath.kiev.ua/~yarpri/others/Dovidnyk_perieimenuvan_vulits-Mielnik_B.V..pdf

“Memory in bronze and stone”: museum and pedagogical reconstruction and a lesson-requiem in memory of the fallen polish scientists

Abstract

The author of the article describes the algorithm for conducting a non-standard integrated requiem lesson (based on the integration of art and history), which is based on a tragic event in the history of Lviv – the shooting in July 1941 of representatives of the Polish intelligentsia, their families and people who happened to be in the homes of scholars at the time of the arrest by the Nazis. Justifying the methods of museum pedagogy, historical reconstruction and theatricalisation, the author of the article defines the role of research work of students-‘experts’ in the implementation of the classroom objectives. Attention is focused on the importance of using discussion and debate methods, performing creative tasks of a biographical and research nature, analysing the development of historical events and, as a result, carrying out joint creative projects. At the same time, the author reveals the content of historical research by student experts against the background of the description of the tragic events of 1941.

Keywords: memory, school, museum education.

„Pamięć w brązie i kamieniu zapisana” – muzeum i rekonstrukcja pedagogiczna w postaci lekcji poświęconej pamięci rozstrzelanych naukowców polskich

Streszczenie

Autor artykułu opisuje algorytm przeprowadzenia niestandardowej zintegrowanej lekcji *requiem* (opartej na integracji sztuki i historii), nawiązującej do tragicznego wydarzenia w historii Lwowa – rozstrzelania w lipcu 1941 r. przedstawicieli polskiej inteligencji, ich rodzin i osób, które przebywały w domach uczonych w czasie aresztowania przez nazistów.

Uzasadniając metody pedagogiki muzealnej, rekonstrukcji historycznej i teatralizacji, autor określa rolę pracy badawczej uczniów-ekspertów w realizacji celów zajęć. Zwraca uwagę na znaczenie stosowania metod dyskusji i debaty, wykonywania kreatywnych zadań o charakterze biograficznym i badawczym, analizowania rozwoju wydarzeń historycznych, a w rezultacie – realizacji wspólnych projektów twórczych. Jednocześnie autor ukazuje treść badań historycznych prowadzonych przez uczniów-ekspertów na tle opisu tragicznych wydarzeń z 1941 r.

Słowa kluczowe: pamięć, szkoła, edukacja muzealna.